

SVEN NILSSONS BERÄTTELSE, KALLSÖ

Vi har intervjuat Sven Nilsson - fiskare och språkrör på Kallsö. Han är född 1930 alltså 63 år gammal. Är uppväxt och har levt hela sitt liv på Kallsö där han driver föräldrahemmanet och ett omfattande fiske.

Sven är alltså en genuin skärgårdsbo som växt upp och sedan varit verksam hela sitt liv på samma ställe.

Kallsö är en av S:t Annas mellanstora öar som tillhör mellanskärgården. Det var tidigare en lotsplats här ute och idag finns 16 bofasta personer på ön mot för ett antal år sedan då det bodde 30 personer därute. Kallsö med tillhörande holmar och skär har aldrig styckats upp till fritidsbebyggelse och inte heller har några fastigheter sålts till sommarboende. I den mån man haft sommargäster har det varit släktingar och bekanta. Endast en gång har man haft uthyrt till vad man lite rätt kallar "badjävlar".

Svens uppväxt är naturligtvis präglad av skärgårdslivet. Ett liv nära naturen med fiske och rodd i kroppen från barnsben. Man lärde sig hitta bland kobbar och skär lika enkelt som ett stadsbarn lär sig hitta bland gator och torg.

Det var därför inte så märkvärdigt att man klarade av långa vägar över fjärdar och öar för att komma till skolan när det var så dags.

Sven hade sju äldre syskon varav 6 systrar. Flera av syskonen gick i skola samtidigt. Dom gick på Norra Finnö i Ämteviks skola. Dit var lång skolväg. Man rodde till Vänsö, sedan fick man gå över hela Vänsö för att sedan åter ro till Ämtevik. Det var en skolväg på ca en halv landmil i vardera riktningen. Tänk - 10 km om dagen bara för att komma till och från skolan. Och det var på 1930-talet. Var det än värre i början av seklet? Man var naturligtvis i sällskap med äldre syskon och kamrater, men barnen hade fritt från skolan en dag i veckan. De stora barnen gick på onsdagen och dom små hade då fritt. Men på torsdagar var det tvärt om och då fick småbarnen själva ta sig den långa vägen till skolan. Skolan började 08.30 varje dag, så man fick ge sig iväg hemifrån vid 07.00-tiden. Skolan pågick sedan till 15.30, så det blev långa dagar, man var ju inte hemma förrän vid 17.00-tiden på kvällen och sedan var det läxor och läxläsning.

Det händer ju dessvärre att det ibland är dåligt väder i skärgården, speciellt höst och vår med blåst upp till stormstyrka ofta i samband med regn och snöslask. Dimma förekommer också. Men barnen skulle till skolan. Då var det vanligt att dom blev skjutsade i motorbåt av föräldrarna. Det kunde även hända att det blåste upp under dagen eller just när man skulle ta sig hem från skolan och då var det tufft för barnen. Då kom dom många gånger hem totalt genomsura och mycket trötta. Det var speciellt i oktober/november som det var svårt. Mörkt är det ju också den tiden. Barnen hade ingenstans dom kunde bo kvar på i skolan eller annat ställe på fastlandet, så dom var tvungna att ta sig hem.

Sven minns med bävan dom bistra vintrarna på 1940-talet. Det var ner till 36° kallt. Modern byltade på barnen en massa kläder för till skolan skulle dom. Då var ju sjön ordentligt tillfrusen så det var ingen risk att åka skidor över Hålfjärden.

Andra vintrar hände det att man blev isolerad på öarna när isarna varken bar eller brast. Kring Kallsö fanns ingen båt stark nog att bryta is mellan råkarna. Visserligen hade man iseka eller som man också kallar den bräöka. Men att gå med den var för farligt för att barnen själva fick använda den. Skulle den användas måste, i mån av tid, någon vuxen följa med.

Det hände alltså att barnen måste vara hemma från skolan under ett par, tre veckor under för- och eftervintern. Lärarna kunde ändå fordra att barnen skulle vara i skolan. Han tyckte att dom gott kunde bo inackorderade någonstans på fastlandet. När inte dom möjligheterna fanns krävde magistern ändå att barnen skulle kunna alla läxor man haft under deras bortavaro. Om inte, fick man "sota" för det under lång tid. Psalmverser t ex skulle man lära sig utantill och dom skulle man kunna läsa upp som ett "rinnande vatten".

Klasserna var ganska små i skärgårdsskolorna. I Svens klass t ex var dom endast sex elever. Dom kom från Kallsö och Vänsö men även från fastlandet. Skolformen var B3 som det hette. Det betydde att två klasser var sammanslagna för en lärare.

I skolan lärde man sig förstås att räkna och läsa. Historia, geografi, naturlära och kristendom kom med åren. En hel del praktiska saker lärde man sig också, som träslöjd för pojkar och sömnad för flickor. Stor vikt lades vid undervisning i hemkunskap om jordbruk och fiske. Det

fick man dessutom naturlig praktik i under skolloven - då man fick vara med och arbeta på hemmanet.

Sven berättar om en av lärarna han speciellt minns. Det var magister Heydervall, en hård typ. För honom borde man sitta som "ett tänt ljus" i sin skolbänk. Om någon av ungarna inte kunde läxa ordentligt kunde han bli ordentligt omruskad. Heydervall blev varnad ett par gånger, bl a för att han en gång luggade en elev så hårt att skinnet släppte i hårfästet. På Rune Söderman i Ämtevik blev han så arg att han örfilade till honom över ögat så han fick bli hemma i flera dagar tills svullnad och blåtira gått ner.

Sven tycker naturligtvis att det var fel att lärarna förr i tiden var så hårda, men å andra sidan är det fel idag också när det händer att någon elev kan klå upp läraren istället. Eleverna borde nog ha lite respekt för läraren i alla fall.

Ibland var det specialförhör i skolan. Det var när länsskoleinspektören kom. Det hände i klasserna 4 och uppåt. Och han bara dök upp helt oanmäld, och sedan gällde det att man kunde det man hade lärt sig under en viss period. Även lärarna hade "kalla fötter" när inspektören kom. Hade inte eleverna fått erforderliga kunskaper kunde det ju lika gärna vara lärarens fel som inte kunde lära ut och då fick även han en reprimand.

I sex år gick Sven i Ämteviks skola. Sedan var det fortsättningsskola. Fortsättningsskola var en påbyggnad till folkskolan istället för klass 7 och 8 som infördes senare. Fortsättningsskolan var förlagd till vinterhalvåret och var förlagd till närliggande ön Yxnö. Fortsättningsskolan var endast sex veckor per år och första klassen började omedelbart efter nyår och pågick till mitten av februari då den andra klassen fortsatte.

Sven tycker sig ha upplevt sin barndom som positiv och lycklig även om det var jobbigt med långa och svåra skolvägar och med arbete på fritid och skollov, men å andra sidan har han fått lära sig att "veta hut". Om man som ung fick jobba hårt i 12 timmar på dagen så hade man inte mycket ork att göra sattyger, propagera eller demonstrera. Som sagt, det har varit jobbigt men samtidigt mycket värdefullt. Man har lärt sig att klara ut saker och ting och spara och sätta värde på pengar. Man har med andra ord lärt sig att leva på "lite mindre".

Det kan inte vara riktigt att löner och kostnader bara stiger och stiger. Det borde ju finnas ett tak någonstans men det verkar inte vara så och det är väl ett resultat av detta vi ser nu tror Sven. Det kan inte vara riktigt att ungdomen får fullt betalt på första jobbet. Det måste bli så att när man visar vad man kan ska lönen höjas succesivt.

Efter skolans slut på loven och när Sven gått ut skolan fick han jobba hemma och lära sig allt om fiske, jordbruk, hantverk mm, som hör till för att kunna vara verksam på ett skärgårdshemman. Man fick lära sig att ta vara på allt. Hö till kreaturen togs hem från omkringliggande öar och holmar som tillhörde gården. Även bladvass skördades till foder åt korna. Där var det viktigt att vassen skördades tidigt innan frövippan växt fram. Hade så skett blev vassen för kärv och stel så den ratades av kreaturen.

Sommartid fraktades korna ut till olika holmar för bete vilket innebar att man morgon och kväll fick ro ut till respektive holme för att mjölka. Sven fick göra mycket av detta jobb eftersom hans sju äldre syskon flyttade hemifrån vartefter. Han blev ensam kvar av syskonskaran.

Sven kommer väl ihåg sin morfar och hur han fick lära av honom att tillverka ålredskap, laga nät och allt annat som hör skärgårdslivet till med olika hantverk. Ålhomorna tillverkades med stomme av grenar från gran. Sven fick klättra som en ekorre i granarna och såga ner de grenar som morfadern mycket noga valde ut. Grenarna buntades sedan ihop till stora knippen som lades i sjön för att mjukna så dom blev lätta att böja till bågar sedan. Sven har ett speciellt minne av morfadern hur ambitiös han var att arbeta. När det var dags att vila och "ta fem minuter" sa gubben, att nu kan vi sätta oss en stund men vi sätter arselet på en vass sten så vi inte blir sittande för länge.

1950-51 när strömmingen gick till i massor och Sven skulle behövas hemma för att fiska strömming kallade värnplikten istället. Sven sökte naturligtvis till marinen men enligt dåtidens devis om rätt man på rätt plats placerades han i flygvapnet. Där lärde han sig paradoxalt nog att köra bil men eftersom Sven var sjövan fick han i alla fall ansvaret för den båt flottiljen hade för att transportera manskapet över till Granholmen i sjön Glan där man hade skjutövningar. Båtkörat krävde inte all Svens tid utan han fick också ansvaret för personbilsgaraget och fick emellanåt köra stabsbilar. En gång när flottan och flyget hade samövning fick Sven order att köra en högre

marinofficer. Sven var kanske inte den bästa bilföraren så passageraren frågade vad han gjorde i det civila. Jag är fiskare sa Sven. Då har du verkligen kommit på rätt plats i det militära genmålde kommandören och log.

För Sven som aldrig haft någon semester var det militära ett himmelrike. Förutom ett par månaders exercis var det åtkörda på sommaren och åtkörda den övriga tiden. Körde han någon gång lastbil hade han "matsäckar" med som lastade och lossade. Sven han var ju chaufför och körde bilen han.

Skärgårdslivet bestod som sagt huvudsakligen av arbete vardag som söndag. Fritidsintresset är väl huvudsakligen jakt. Några högtider firades med gemensamma fester. Det var huvudsakligen vid jul och påsk. Midsommar firades inte särskilt. I mellandagarna vid jul gick familjerna till varandra på "bjudning". Man turades om att bjuda till fest. Före julen samlas ofta kvinnorna för att stöpa ljus någon eftermiddag och sedan firar man lite på kvällen tillsammans med karlarna. Skördefester firades aldrig vad Sven minns. Med kyrksamheten var det kanske lite så och så. Det var ju lång väg till kyrkan på fastlandet i S:t Anna. Det var mest vid bröllop och begravningar man kom till kyrkan och träffades. Vid dödsfall i hemmet hade man en tradition. Man hade en liten andakt vid kistan som då var öppen med den döde svept däri så man kunde ta ett farväl liksom. Efter begravningen var det sedan gravöl i hemmet där den bortgångne bott. Det kunde faktiskt bli lite "fest" vid dessa tillfällen.

Eftersom kyrkan låg långt bort i S:t Anna förekom husförhör och predikan. Då var alla öborna samlade, ja till och med folk från grannöarna kom. Det har också förekommit sommar-gudstjänster. Då kom normalt så många att man fick hålla till utomhus. Blev det då någon gång regn hade man problem och fick placera besökarna överallt i något närliggande hus.

Sven tog över hemmanet efter föräldrarna 1975 vid 45 års ålder och hade det först på arrende i 10 år och sedan köptes det 1985 så man har det fortfarande belånat. Till fastigheten hör ett stort antal holmar och skär. Sven vet själv inte riktigt hur många. Holmarna i sig själva har inget större värde men dom ger djurbete. Holmarna är till stort värde för innehav av fiskevatten men det är inte säkert att fiskevattnen följer holmarna. Det är uppdelat och reglerat efter gamla förordningar då betesmarken oftare värderades högre än fisket. Sven har många av sina holmar utarrenderade till sin granne Kalle Bergström som har många får. Fåren är på bete på holmarna så dom hålls i hävd och inte växer igen med sly och ogräs. Sven är mycket kritisk mot Naturvårdsverket som vill göra nationalpark av stora skärgårdsområden, ner till Missjö, ut till havs och upp till Lammskär. Man köper inte upp områden med byggnader utan endast obebodda öar för att få minimala omkostnader. Det här kommer enligt Sven att leda till ett förfulande av skärgårdsnaturen när den vilt får växa igen och inte hållas i hävd med betande husdjur och slätter som alltid präglat dessa områden.

Fisket har varit huvudnäringen på Kallsö genom tiderna. Främst har man fiskat ål och strömming, men naturligtvis också strandnära fiske av gädda, abborre, sik och gös osv. Ofta som vinterfiske med sax på gädda. Strömmingsfisket har alltid varit stort de år strömmingen gått till. Strömmingen går ju till i intervaller. Några år finns massor och året därefter finns inte en strömming. I början på 1950-talet när strömmingen gick till i massor fiskade Sven och hans svåger nere i Gryts skärgård från Häradsskär och havet utigenom. Sedan sågs knappt en strömming under 1956-57. I slutet på 1960-talet kom strömmingen tillbaka och 1980 var åter ett strålande strömmingsår.

Idag när det är gott om strömming är det mycket svårt att sälja den. För överskottsfisken får man inte ett öre betalt - det blir förlust för strömmingsfisket. Redskapen, fraktkostnader, lådor och iskostnader är dyrt.

Sven tycker att det är dåligt av forskarna att göra skrämselfpropaganda om fiskens farlighet som föda. Samtidigt presenteras resultat som visar att yrkesfiskarna är den friskaste yrkesgruppen av alla. Få äter väl så mycket fisk som just den yrkesgruppen.

Strömmingsfiske i stor skala är dessutom rätt så jobbigt. Sven berättar en episod om hur besvärligt det kan vara. Det var på 1950-talsfisket med en fiskebåt som hade en Sjöffmotor på 40-talet hästkrafter. Den var lågvarvig och hade följaktligen ett stort balanshjul. Det kommer in massor med vatten när man drar in strömmingsskötarna, speciellt förr i tiden när skötarna var tillverkade av bomullsgarn. Man hade därför en stor läns pump som pumpade läns från vatten. Om den här pumpen gick sönder - vilket hände ibland - drog det stora svänghjulet på motorn runt

vattnet och blötte ner hela kajutan så det blev genomblött. Som värmekälla hade man enbart en tvålågig fotogenkamin. På vintern blev det kallt fram på morgonen när restvärmen på motorn försvunnit. Sådana här incidenter hände mestadels på vintern när man inte kom in till land för packisen blockerade och man fick invänta isbrytare. Var det dessutom 4-5° kallt och ute på havet och blåst blev det riktigt jobbigt för båten blev nerisad och den måste knackas ren med en klubba.

När man fiskar strömming under år med dålig tillgång på torsk får man en otygsfisk i näten som heter simpa. Den är ful med stort huvud och liten kropp och har vassa piggar som fastnar i näten. Ett otyg tycker Sven. Han tycker inte heller att det är en matfisk. Den kan endast ätas då det är brist på fisk. Andra tycker däremot att simpstjärt är en delikatess även om det blir lite mat per fisk.

Vi förde en diskussion om odling av fisk, om inte det vore något för en yrkesfiskare att satsa på. Det tycker inte Sven. Dels måste man ha vattenområden som lämpar sig för sådan verksamhet. Visst djup och speciella strömförhållanden krävs bl a om det ska lyckas. Visst har det funnits försäljare av laxodlingskassar som velat sälja utrustning till Kallsö. Nej, konkurrensen är för hård. Många startar i stor skala och misslyckas. Inte ger det några arbetstillfällen att tala om heller. Det är under ett par dagar vid slakten på hösten som det kan ge lite. Ska det lyckas någorlunda måste det vara med anläggningar på ett par hundra ton. Men det ska avsättas osv. Nej, det har varit för många om det här och det har blivit en misskött verksamhet. Då tycker Sven det är bättre att göra som Göran Grönfors vid Lagnö. Han köper äkta Östersjöfax från Gotland och bereder - röker eller gravar och säljer kvalitetsvaror. Det är viktigt att hålla på en hög kvalitet menar Sven. Därför har han varit med om att få ett ordentligt kylhus byggt i Tyrislöt dit man fraktar fisken.

Idag säljer man fisken genom ett företag i Norrköping som heter Östfisk. För att de små yrkesfiskarna ska kunna överleva anser Sven att man måste gå vidare i utvecklingen av saluvaror. Han tror att t ex filéad abborre har en stor marknad. Abborre är ju en delikat matfisk och kan den säljas ben- och skinnfri skulle det kunna bli en succèvara.

När vi pratar om marknader och utveckling kommer vi osökt in på ett mycket kontroversiellt ämne för skärgårdsbefolkningen. Det fria fisket är som ett stort rött skynke. Det är långt ifrån populärt och kanske lite färgat men så här berättar Sven om sin och andra skärgårdsfiskares situation och erfarenhet efter 1985 när fisket släpptes fritt.

Själv har Sven fått fiskeredskap för över 100.000:- förstörda sedan det ödesdigra året. Fritidsfiskarna fastnar med sina drag i nät och hommor. Drar upp dem och skär sönder när dom ska rädda sitt drag. Det händer att man till och med drar upp ålhomorna på land, vittjar dem och låter dom ligga. Det här fria fisket har utvecklats till ett rovfiske menar Sven och ger några exempel.

Många "fritidsfiskare" kommer i snabba bensinslukande båtar och kastar lite här och där för att sedan vittja skärgårdsbefolkningens nät, hommor och sumpar. Sådant här är ju inte lätt att bevisa, men man vet att det förekommer. Själv har Sven mist över 40 st ålar i en roddsump där han skulle förvara dem ett par dagar istället för att sumpa över dem till ålstocken beroende på att åltransportbilen snart skulle komma. Ingen trodde på Sven att han blivit bestulen men när sonen Ove kom till sin välfyllda ålkasse var även den öppnad och tömd. Pensionat Båtsholms ålstock försvann under mystiska omständigheter vid samma tidpunkt. Den återfanns senare vid Målma ca 4 sjömil bort. Den kan inte flyta eller blåsa dit bort på kort tid. Andra exempel är hur okunniga fritidsfiskarna är om vad som tillåts eller inte. Att trolla och ro drag är ju inte tillåtet närmare land än 100 meter. Det är i princip omöjligt att uppnå inomskärs men många kommer med speciella trollingbåtar med en massa spön uppriggade och fiskar av vattnen mellan obebodda holmar och skär.

Det kommer folk från andra länder i stora Mercedes och stor husvagn. Dom slår läger på någon campingplats och sedan fiskar dom från tidig morgon till sen kväll. Var gör dom av fisken? Jo, husvagnen kan vara ombyggd så att halva vagnen är ett frysrum. När man fyllt den med 100-tals kilo gädd- och abborrefiléer och även flundror som tagits på nät. Ja, då reser man hem. Är det sådant som kallas fritidsfiske? Det händer till och med att utlänningarna fiskar från fågelskyddade öar när det är landgångsförbud. Kanske blir dom åtsagda att det är förbjudet men man måste ju ta hänsyn till oförstående utlänningar, tycker en uppretad Sven Nilsson på Kallsö. Sven tycker också att det är fel när tidningarna publicerar artiklar om fritidsfiskare som haft lyckan med sig att

kunna skryta med foton på ett stort antal 8-10-15 kg gäddor. Vad ska nu fritidsfiskaren med dom till. Han får ju inte sälja dom. Vad han inte vet är kanske att det är fina lekgäddor, som ska svara för artens fortlevnad. Att just det vattnet blir utfiskat.

Sven som kan det här med fiske berättar om gäddans beteende. Gäddan är en lokalbetonad fisk - en revirfisk. Den flyttar ogärna från sitt revir. Vid oväder kan det hända att hon går ut på djupet och felorienterar sig när hon ska tillbaka till sitt gamla revir. Hittar hon inte det bildar hon ett nytt. Sedan är gäddan en "14-dagarsätare". När den ätit sig mätt får hon vad man kallar svallkött i käften, och mister bitförmågan. Då ligger hon still och smälter maten i ett par veckor. Sedan är hon på hugget under en 14-dagarsperiod igen. Vartefter gäddan växer utökar den sitt revir, men hon har alltid en relativt stationär punkt som hon ställer sig på och skyddar sig från andra faror. Det kan vara bakom en sten t ex.

På tal om gädda pratas det ju ibland om sjukdomar, svulster osv. Även sjukdomarna kommer i intervaller har Sven kunnat konstatera. Vissa har ingenting, andra ganska mycket. Det finns två sorters gäddsjuka. Är det en svullen varhärd på fisken ska den tas upp och grävas ner. Är det däremot ett öppet sår är det ingen fara. Det läker snart nog ihop och det bildas även fjäll över såret när det läkt ihop. Man kan till och med se att fjällen ibland har växt åt motsatt håll.

För att återgå till det fria fisket så anser Sven envetet att det ska förbjudas igen. Det vore mycket bättre för skärgårdsbefolkningen att dom skulle kunna arrangera fisketurer. Då skulle fritidsfiskarna kunna bli guidade ut till goda fiskevatten och få fiska under sakkunnig ledning. Det här skulle ge flera fördelar. Ordning på fritidsfisket och en välkommen extrainkomst för skärgårdsbefolkningen. Men det är inte bara fiske att leva på ute på Kallsö. Jorden ska brukas också. Det var viktigare förr i tiden. Då hade man mjölkkor och kvigor, senare stutar men nu bedrivs inte längre någon kreatursskötsel.

Förr i tiden hade man djuren betande på kringliggande holmar. Man fraktade helt enkelt ut dem från stamhemmanet med kreatursfärja. Sedan fick man ro ut morgon och kväll för att mjölka. Då kunde det hända att korna simmat till en annan holme så det kunde bli lite letande ibland. Somliga kor var så hemkära att dom simmade med hem efter mjölkarens båt. Då fick man förstås lura dom tillbaka på något sätt.

Att frakta kreaturen på färjan var dock en enkel match. Dom kom självmant upp på färjan för dom visste att ute på sjön där var det flugfritt. Somliga kvigor som gick ensamma på någon holme kunde bli förvildade och Sven minns det sista nötdjuret han sålde. Det ville inte iväg. Det var en stut och han blev heltokig. Efter många bekymmer kom den tids nog upp på färjan, men där började en formidabel bärsärkagång. Stuten bröt sönder relingarna och man var rädd att han skulle förstöra hela båten, men tids nog lugnade han ner sig.

Lantbruket drevs som självhushåll. Man köpte spädkalvar och gödde upp med mjölken man fick. Efter ett par månader skickades sedan kalvarna till slakt och det gav en bra slant i överskott.

För att bruka åkermarken hade man oxar som dragare åt redskapen ända fram till 1951. Man hade två oxar på ön. Svens morbror hade en och fadern den andra och så skiftade man och hade paret varannan månad. Man skaffade aldrig häst till Kallsö utan man övergick direkt till traktordrift efter oxarna.

Det har genom tiderna bara funnits en häst på Kallsö. Det var ett gammalt original som hade ett vitt gotlandsruss i slutet av 1920-talet till början av 1930-talet. Det berättas många historier om originalet och hans häst och hunden Jack. Hästen t ex vägrade att följa med ut på isen om inte gubben gick före och kände efter att isen bar genom att stampa med klacken. Gick den inte igenom då följde hästen med.

Farbror var härdad - hade inte mycket kläder, ett par byxor och en skjorta sommar som vinter. Skjortan gjorde han av en mjölsäck som han tog upp hål för armarna i. I bästa fall sydde han dit ett par ärmar på vintern. För att få skjortan vattentät oljade han in den med linolja eller tjärtran. På vintrarna bodde han ute till havs, men måste ibland hem och proviantera. Hade det då gått någon båt genom farleden och bildat en ränna tog gubben av sig kläderna, band dem på huvudet och simmade över mellan isflaken. Ville hunden inte följa med så simmade han resolut tillbaka och kastade i hunden så han fick simma före. Det blev alltså tre turer. Men hur härdad han är var så blev han totalt förvärt på gamla dagar.

Tiderna förändras ju ständigt och istället för lantbruk finner man andra yrkesutövningar. Sven har t ex varit tillsyningsman i området före Olle Henriksson på Risö, som har tagit över tillsyningsmannasyslan nu.

Sven har ett annat intressant extraknäck. Han är "sälräknare" för Riksmuseet. Det finns ett stort sälskyddsområde i ytterskärgården. En vecka varje månad ska sälbeståndet räknas. Uppgifterna lämnas till Björn Helander på Riksmuseet som sedan bearbetar uppgifterna han får in från hela Östersjön.

Sven kan klart se att sälbeståndet har börjat öka de sista åren. Sälarna här ute håller till mellan Södermanlands sälbådor över S:t Annas ytterskärgård och ner till Sandsänkan.

I november 1991 kunde man räkna till 111 st säl på Hålö. Vid Sandsänkan finns en grupp på 30-35 säl som ständigt håller till där. Sven hoppas att sälbeståndet inte kommer att öka så mycket mera. Det kommer att skapa problem, för sälarna går in i fiskenäten och tar åt sig av maten - fisken. Det händer då antingen att dom fastnar och omkommer eller sliter sönder och förstör fiskeredskapen för att komma loss.

Förr i tiden förekom ju stor säljakt, men idag är sälen fridlyst. Jakt är annars ett stort fritidsintresse som innebär avkoppling och tillfredsställelse. Jakt förekommer på småvilt som hare och rådjur, men den stora jakten är sjöfågeljakten här ute. Det är ju en bit av den gamla skärgårdskulturen. Jakten är viktig ur naturvårdssynpunkt och så ger den kött till hushållet.

Jakten är som sagt kultur och tradition. Redan i 10-11 årsåldern får ungdomarna bli med på sin första fågeljakt. Men man får börja med att skjuta kråkor för att visa att man lärt sig att hantera bössan. Sedan tillåts man att så smått sitta hemomkring vid vettarna och sedan vartefter som förtroendet stiger får man följa med på den stora jakten. Tidigare var det tillåtet med 20 dagars vårjakt på sjöfågel. Den pågick från 1:a till 20:de april. Men på vårjakten var det endast tillåtet att skjuta gudingar (hanfåglar), som det är överproduktion på. Gud nåde den som kom hem med en skjuten åda (honfågel). Då fick man en rejäl avhyvling och sedan åkte bössan innanför lås och bom den säsongen. Sven sköt en åda en gång i ungdomen, av misstag, men den tordes han inte bära hem utan gömde den i en buske.

Den finaste avkopplingen här ute det är jakten. Att sitta i lugn och ro med en matsäck. Att fälla ett villebråd emellanåt. Man jagade till hushållet. Men man ska inte bara skjuta. Har man skjutit en fågel ska man också göra den i ordning så mor bara har att bereda den. Det har Sven fått lära sig och det har han lärt sina grabbar. Det är inte fruarnas sak att ta hand om fågeln. Dom har jämt göra med hushållsarbetet ändå. På Kallsö plockar man sjöfågeln. Det gör man för övrigt med hönsen också. Man skållar dom först i hett vatten. Plockar och svedar. Då blir inte köttet torrt vid tillredningen som det gärna blir om fågeln flås. Ska man ha ett mörjt, vitt och fint fågelkött ska fågeln, efter svedningen, ligga i vatten över natten. Sedan ska den tvättas i milt såpvatten eller med milt diskmedel. Då får man ett fint vitt kött efter stekningen. Sven skjuter 30, högst 40 fåglar om året för hushållet.

Sven säger att skärgårdsborna minsann håller ögonen på varandra så inga övertramp sker. Man är fortfarande lite irriterad på Harstenaborna som jämt satt på bådorna och sköt och sålde mycket sjöfågel på våarna. Detta bidrog kanske lite till att vårjakten förbjöds. Sven vill därför att en vårjakt på sjöfågel ska återinföras under åtminstone fem dagar med förbud att skjuta honfåglar. Ejderstammen är ganska konstant år från år. Det är ett sådant överskott på gudingar att det faktiskt behöver bli en avskjutning. Skärgårdsfolket är ett kunnigt naturfolk som vet hur jaktvård ska bedrivas till främjande av en god fågelstam. Det som förstört i vår natur är miljöförstörelse och inte lite oskyldig jakt.

I Finland t ex har man en hel månads jakt på ejderhannar efter det att honan lagt sig på äggen. Och på Åland har man fortfarande 25 dagars vårjakt. Varför ska det vara så annorlunda här, frågar sig Sven Nilsson på Kallsö och drar sedan en harang över ålkråkans utbredning som kan bli en katastrof för skärgården om inget radikalt göres. Vi har fått ungefär 20.000 skarvar här i länet med 12 häckningsplatser. Det är alldeles för mycket. Se bara på Vårholmen i Bråviken och på Flintan. Vita, sterila och döda. Skarven förökar sig med blixstens hastighet. På en holme som heter Rödsjär utanför Tallskär fanns 2 st skrakbon 1992. 1993 var det 50 st. Och visst åter dom ål rasar Sven. Varför tror ni dom kallas ålkråkor, och så visar han bilder på förstörelsen.

Ganska isolerat måste man ju säga att det är på en skärgårdsö. Inte idag så mycket med alla moderna kommunikationer, som förr i tiden. Idag kan man t ex anlita helikopterambulans som för en sjuk eller skadad till lasarettet på någon halvtimme. Men förr i tiden var det annorlunda. Därför fick skärgårdsbefolkningen vara mångkunniga och det fanns en hel del lokala hantverkare ute i S:t Annas skärgård. Båtbyggare och reparationsvarv har funnits i Tyrislöt och Vänsö. Man byggde träbåtar efter kundernas önskemål och idéer men dom har ju slagits ut av dagens mer eller

mindre fabriksstillverkade plastbåtar. Man köpte också båtar utifrån. Svens far lät bygga sin hommeka på Vinön i Småland. Det här var lättrodda båtar och dom var försedda med sumphäll. Svens morfar var segelmakare. Bördig från Småland och ägare till en segelskuta. Blev fast i S:t Anna under någon frakttur. Det var säkert kärlek med i spelet. Nåväl, morfadern försåg traktens båtar med färdiga riggar och segel. Han hade en storhetstid under andra världskriget då båtarna måste förses med segel i brist på bränsle till motorerna.

Smeder däremot var ett specialhantverk där man hade relativt stora upptagningsområden, så dom fanns på fastlandet.

Hovslagare behövdes ju ingen eftersom man inte hade hästar. Oxarna kunde ibland behöva skos, men det gjorde man själv. Det sattes en stålbit på varje klöv så det blev så att säga två skor på varje fot. På vintrarna när oxar och kor stod inne i ladugården slets inte deras klövar så man fick avverka klövarna ungefär som man själv klipper naglarna.

Skomakare fanns det ute på vissa större skärgårdsöar, men oftast lagades skorna av någon äldre familjemedlem i hemmet. När man halvsulade gamla skor, skars en ny sula till av ett stycke läder och så "pliggades" sulorna fast med speciella trästift som såg ut som vässade tändstickor.

Det viktigaste hantverket för den fiskande skärgårdsbon var ju att tillverka fiskeredskapen. Att köpa färdiga redskap var och är för dyrt. Därför är detta ett viktigt hantverk som går i arv från generation till generation.

Ett annat viktigt hantverk som kanske idag betraktas som hobby eller konsthantverk är uppstoppning av fågel. Dom används som "vettar" - lockfågel - under sjöfågeljakten. Idag fabriksstillverkas plastvettar, men som hantverk tillverkas än idag vettar av trä, naturtroget målade. Tidigare när man använde uppstoppade fåglar var jägarna så måna och försiktiga om dessa att när dom blev lite solkiga så rekonditionerade man dem och målade med kimrök och vitfärg så dom blev fina igen.

Kallsö har under långa tider tillbaka haft kontakt med omvärlden. Kallsö var en lotsplats och farleden gick precis utanför där Sven nu bor. På Hushållsberget hade man lotsutkiken och därifrån såg lotsarna ut över Olsöleden och ända upp mot Arkösund. I gamla tider med skutfrakt under segel var det en besvärlig passage vid Kallsö. När det var motvind för segelfartygen så kunde man inte kryssa i de trånga sunden. Man fick helt enkelt ro fram med en livbåt, göra fast i fartyget, gå till land och lägga om i de fast förankrade ringarna i berget som ännu finns kvar och så vinschades skutan fram från udde till udde.

Det fanns kusttrafik till i början på 1940-talet. Båtarna som trafikerade hette Ramunder, Gamleby och Tjust. Dom gick från Västervik och längs kusten upp genom S:t Anna. På Kallsö fanns en ångbåtsbrygga där man lastade och lossade varor som skulle avyttras i staden och varor som inköptes, bl a den tidigare omtalade hommekan som fraktats från Västervik. Vidare fraktades passagerare och även djur som skulle till slakt. Det fanns ingen riktig tidtabell utan man fick ibland vänta i timmar för det kunde ha varit någon incident som t ex det som en gång hände på Ramunder, det fartyg som var i trafik längst. Man fraktade som sagt djur till slakt. Man tjuvrade dem på däck och dom blev naturligtvis nervösa och "sket" vilt och gjorde ifrån sig. Och skeppspojken han hade att göra rent efter kreaturen och det var väl inte så roligt så han bara öppnade en skeppslucka och petade ner exkrementerna. Han såg sig inte för så smeten hamnade över en fin privat lyxfarkost som låg förtöjd intill. En sådan olycka tog lång tid att lösa upp och kustbåten den blev försenad i ett par timmar.

Telefon har det funnits sedan lång tid tillbaka - en av de första ute i skärgården beroende av att lotsarna hade den installerad. Radio hade man först i form av kristallmottagare i mitten på 1930-talet. Riktig radio fick man nog inte förrän mot mitten av 1940-talet då elektriciteten drogs ut. Det var en stor upplevelse att få en riktig belysning. Innan hade man bara fotogenlampor, men under krigsåren var fotogenen ransonerad med endast någon liter per hushåll.

Svens far hade en klurig svåger som lät installera en vindmølla med generatoraggregat som kunde ladda upp ett 12-voltsbatteri som försörjde en enda lampa som man kunde arbeta vid, laga nät osv under mörka kvällar.

Apropå elektricitetens intåg i skärgården berättar Sven en sann historia om vilken rädsla och respekt som fanns omkring elektriciteten innan man riktigt visste vad det var. Det handlar om en gubbe Lindqvist i Gryt. Man pratade om hur fint och bra det skulle bli men gubben Lindqvist han

tyckte annorlunda och så sa han "nej fy faan, sätta upp det där eländet som ska rinna utför väggarne . Om det börjar läcka då får jag ju tapeterna förstörda".

Annars var det dåligt ställt med kommunikationerna. Post fick man högst ett par dagar i veckan utfraktad från Lagnö.

Någon butiksbat har det aldrig funnits i den här delen av skärgården om man inte räknar med Skår-Anders från Gryt. Han hade en gammal båt som han också bodde i. Han tillverkade jättefina kvastar som han sålde. Han gjorde dom av kråkbärsris som han plockade på holmarna. Sedan gjorde han ansjovisinläggningar av vassbuk som han fiskade med not och sålde.

Skår-Anders var åskrädd och inte alldeles ren heller. Men en gång när han fått en råtta i båten blev han irriterad. Var upp till Svens mamma och lånade en råttfångarbur för han skulle ha fatt på råttan levande. Hon skulle plågas för hon åt av Skår-Anders smör och tackade med att skita däri. Han var en ärlig ensling och året därpå återlämnade han råttfällan.

På vintrarna kom det gårdfaruhandlare över isarna med varor och skvaller från stora världen. Det hände väl någon gång också att dom kom på sommaren, men det var olönsamt att hyra båt och leja folk som kunde köra dem.

Sven ser framtiden som bekymmersam. Själv klarar han och frugan Siv sig bra, men hur kommer ungdomarnas intresse för att stanna och hålla skärgården levande att bli. Fria fisket och den förbjudna fågeljakten har vi pratat om. Det inskränker på skärgårdsbefolkningens liv liksom naturvårdsverkets påfund att bilda en stor nationalpark i S:t Anna. Då kommer inte öar, holmar och skär att hållas i hävd som idag. Gästande turister får ju genom allemansrätten ändå gå iland på obebodda områden om det inte råder fågelskydd som måste beaktas. Dom måste väl få en större tillfredsställelse att komma till en skärgård som sköts av skärgårdsborna själva och håller skärgården bevarad som det var förr och som man från skärgårdsbefolkningens sida lagt sig vinn om att behålla. Om inte, kommer en nationalpark att bli ett förvildat område helt olikt dagens väl-skötta arkipelag, slutar Sven Nilsson på Kallsö den här tänkvärda berättelsen om skärgårdslivet under 60-talet år.